

OSNOVE ZA VAROVANJE ARHEOLOŠKEGA TERENSKEGA SPOMENIKA NA OBMOČJU SO ŠKOFJA LOKA

V tem tekstu poskušamo prvič z arheološko-spomeniškovarstvenega stališča globlje ovrednotiti območje občine Škofja Loka; gre torej še vedno za začetni proces spomeniško-arheološke dejavnosti na teh tleh. Več vzrokov je za tako pozno sistematično delo arheologa konservatorja na tem prostoru. Tudi današnje delo narekuje vrsta objektivno pogojenih vzrokov, med katerimi smo dolžni navesti v prvi vrsti izdelavo urbanističnega programa kakor tudi druge potrebne in z zakonom določene dokumentacije za posege v posamezni teritorij.

Strokovnjak pa seveda zaradi nezadostnih raziskovalnih posegov in le površnih topografskih obdelav posameznih okolišev v občini nikakor ne more zadovoljiti današnjih potreb, marveč podaja zgolj okvirno sliko današnjega stanja spomeniškega fonda kot tudi s tem v zvezi ustreznega zavarovanja arheoloških terenov v občini. S tem pa smo se tudi omejili na bistvo možnosti, ki so dane v trenutku obdelave tega območja, in da slone vsa naslednja izvajanja na vrednotenju današnjega okvirnega poznavanja arheoloških ostalin v občini.

Pod pojmom arheološki teren ali arheološko najdišče razumevamo neko območje, na katerem so bile dokumentirane arheološke najdbe, bodisi da gre tu za posamične ostaline ali za nek širši kompleks. K temu danes lahko pridružimo tudi nekatera območja, ki doslej še niso dala pozitivnih arheoloških rezultatov, kaže pa sam teren na površini ali pa že samo ledinsko krajevno ime, da moremo tu pričakovati arheološko najdišče. Osnovna karakteristika nekega arheološkega terena je v njegovi strukturi s stratigrafijo — kulturnimi sloji, ki vsebujejo nepremične ali premične ostaline.

V praksi kažejo arheološki teren lahko: stavbni ostanki, grobišča, ostanki raznih objektov proizvodnega ali drugega obrtnega značaja, komunikativni objekti, naravne jame itd.

Glede na ožjo funkcijo, ki jo je opravljala — imela v času svojega obstoja neka arheološka lokaliteta, moramo arheološki teren na območju Škofje Loke razdeliti v dve osnovni skupini:

1. **Kompleksno najdišče**, to je vsako kronološko kontinuirano najdišče, pa tudi najdišče z večkratnimi funkcijami.

2. **Posamično najdišče** pa je arheološka točka posameznih najdb ali samo točka iz omejenega časovnega obdobja, ki pa ne sodi v jasen naselbinski sistem, itd.

Spomeniku oziroma arheološkemu terenu je mogoče na podlagi dosedanjih poznavanj pogosto določiti tudi njegovo stopnjo spomeniške vrednosti, ki odraža vrednost spomenika v splošnem patrimoniju.

Delno soodloča pri spomeniški valorizaciji tudi arheološka vrednost (to pomeni izpovedno vrednost posameznega spomenika za arheološko vedo, pa tudi vrednost vsakega posega na tem spomeniku, torej ali se bo poznavanje arheološke zapuščine s tem obogatilo ali ne) in seveda tudi ohranjenost ter oblikovna kvaliteta arheološkega spomenika. Spomeniška vrednost se ujema s kategorizacijo spomenikov. Stopnja spomeniške vrednosti nekega arheološkega spomenika je v marsičem tudi ključni element pri izdelavi izhodišč za ustrezno zavarovanje spomeniškega terena.

Arheološke spomenike vrednotimo glede na njihovo izpovedno moč kot širše arheološko pomembne, regionalno pomembne in lokalno zanimive. Prvo skupino oziroma kategorijo predstavljajo torej spomeniki kompleksnega in urbanega značaja s posebnim zgodovinskim in kulturnim pomenom za večji evropski prostor oziroma vsaj za Vzhodne Alpe in severni Balkan in to iz vseh arheoloških dob. V drugo kategorijo spadajo spomeniki, ki vsebujejo podatke za širši prostor in tudi tisti, katerih mesto v prostoru obvladuje širši prostor, torej: kompleksni spomeniki, obsežnejši spomeniki, ki so pomembni za zgodovino ekonomike, kakor tudi dobro ohranjeni spomeniki manjše arheološke vrednosti. Spomeniki lokalne vrednosti sodijo v poslednjo skupino.

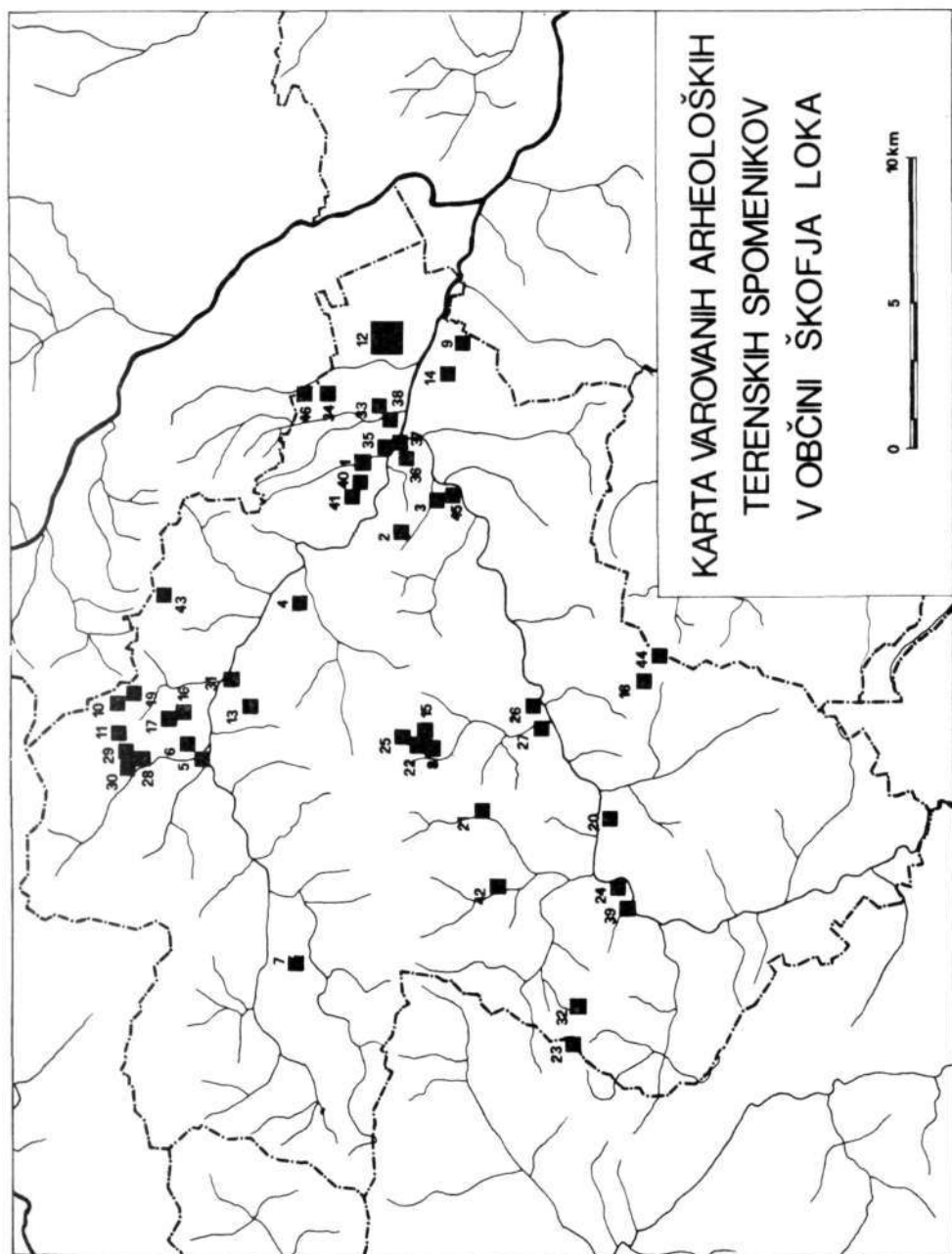
Spregovoriti smo dolžni še o obsegu spomenika-spomeniškega terena, ki ga v naši karti predstavljamo s temnim kvadratom, sicer ga označujemo s krogom — to velja seveda za karte 1 : 25.000.

Velikost obsega arheološkega terena narekujejo med drugim dosedanja rezultati arheoloških raziskav, dosedanja pojavi arheoloških najdb v nekem arealu, konfiguracija terena z značilnimi površinskimi znaki (od oblikovanosti površine do barvne skale same površine zemljišča) itd. Večkrat se moremo nasloniti tudi na izpovedno moč historičnih virov, ljudske pripovedi, geografski položaj lokalitete itd.

V takem obsegu je upoštevana ponavadi tudi neposredna okolica spomenika, ki je zaradi neločljive zveze, ki jo pogojuje sama narava terena, vedno tudi element spomeniškega območja. Seveda zahteva ta s stališča programiranja in načrtovanja posebno oziroma predmetno s samim spomenikom nedeljivo enotno obravnavo. Torej gre za nedeljiv spomeniški člen, ki ga je dolžan načrtovalec vedno upoštevati.

Vsako tako omejeno ploskev imamo za zaključeno arheološko terensko celoto, ki zahteva v svoji notranji strukturi individualno obravnavo, tako s stališča režimskega varovanja kot tudi načina eventualnega vključevanja v novo prostorsko enoto. Torej mora biti vsaka urbanistična in gradbena programska akcija usklajena s pogoji, ki jih narekuje spomeniška lokaliteta, in je ne sme v nobenem primeru razvrednotiti ali celo uničiti.

Varovanje in sploh zaščita arheološkega terenskega spomenika, ki je bistveni element arheološko-konservatorskega dela, zahteva zaradi svoje izjemne zahtevnosti in kompleksnosti vrsto med seboj nedeljenih, pogosto tudi nadaljevalnih nalog in posegov. Ti po eni strani s svojim varstvenim značajem omogočajo, da se ohranjajo arheološki tereni nedotaknjeni oziroma neokrnjeni, saj so le taki v svoji celovitosti zagotovilo za kakršnakoli nadaljnja strokovna oziroma znanstvena vrednotenja pri proučevanju človekove prisotnosti v določenem časovnem stadiju na določenih tleh. Na drugi strani pa iz tako kompleksne obravnave izhajajo tudi osnovna izhodišča za pravilno vrednotenje spomenika v širšem spomeniškovarstvenem smislu oziroma ponudijo se med

drugim tudi možnosti ustreznega vključevanja spomenika v prostor in sploh programiranja prostorske ureditve s spomeniškim arheološkim fondom.

Zavarovanje arheološkega terenskega spomenika na teritoriju občine Škofja Loka karakterizira po načinu same spomeniškovarstvene obravnave dvojne temeljnih izhodišč: zaščita arheološkega terena v zazidanem ali poseljenem prostoru in zavarovanje arheološkega najdišča v prostem, več ali manj naravnem okolju — ambientu. Za čimbolj sistematično in ustrezno zavarovanje arheološkega terenskega spomenika — terena pred kakršnimkoli poškodovanjem ali celo uničenjem, bodisi da gre za posege v njegovo samo območje ali njegovo neposredno okolico, si pomagamo z varovalnimi režimi. Ti nudijo in ustvarijo načrtovalcu - urbanistu ali drugemu oblikovalcu prostora vrsto konstruktivnih možnosti in ne predstavljajo samo določenih zaviralnih momentov. Skratka, nakazujejo in določajo način rešitve urejevanja in vrednotenja prostora — prostorskega ambienta s spomeniškim arheološkim fondom.

Seveda vsebujejo ti režimi istočasno tudi primarna izhodišča za način ohranitve in predstavitve spomenika bodisi in situ ali v novem okolju, ali pa za to, da se z zaščitnim izkopom in rešitvijo prenosnega gradiva ter izdelavo ustrezne dokumentacije sprostí nek prostor arheoloških spomeniškovarstvenih pogojev. Razumljivo je, da zahteva vsak spomenik, spomeniški teren (arheološko zemljišče) individualno obravnavo, saj je vezan na vrsto faktorjev, ki so po svoji vsebini različnega karakterja.

Varovalni režim za zavarovanje arheološkega terenskega spomenika je za celotno slovensko področje enoten in vsebuje tri stopnje.

Prva varovalna stopnja ohranja spomenik oziroma spomeniško območje in situ nespremenjen ali raziskan in ga prezentira ali na prostem s primernim oblikovanjem okolja ali v sklopu sodobnih stavb. Vse detajle spróti določa pristojna spomeniška služba s strokovno komisijo.

Druga varovalna stopnja zahteva pred vsakim posegom na spomeniku sistematična raziskovanja, ki spomeniku določijo nadaljnjo usodo, ali rešijo le najdbe in izdelajo dokumentacijo, objekt pa sprostijo v druge namene, ali pa objekt pripravijo za prezentacijo. To določí pristojna spomeniška služba, eventualno s posebno strokovno komisijo.

Tretja varovalna stopnja zahteva le strokovni arheološkospomeniški nadzor nad posegi zaradi morebitnih arheoloških najdb ali izpopolnitve dokumentacije. Nadzor določí pristojna spomeniška služba.

Ob tem je treba poudariti, da je moč režim na podlagi ugotovitev pri raziskovanju prekvalificirati v višjo ali nižjo stopnjo, kar opravi pristojna spomeniška služba.

Arheološki spomeniški fond obravnavanega področja po dosedanjem poznavanju vsebuje naslednje arheološke lokalitete (gl. karto):

1. Binkelj. Trasa antičnega vodovoda. Tretji varstveni režim.	Prvi varstvenih režim.
2. Breznica pod Lubnikom, Lubniška jama, Lubniški Kevderc. Prazgodovinska postojanka. Drugi varstveni režim.	4. Bukovica, Kraj. Prazgodovinsko gradišče. Prvi varstveni režim.
3. Breznica pod Lubnikom, Sv. Lovrenc. Domnevno prazgodovinsko gradišče.	5. Češnjica. Posamične arheološke najdbe. Tretji varstveni režim.
	6. Češnjica, Štalca. Prazgodovinsko naselje.

- Drugi varstveni režim.
7. Davča. Trasa antičnega vodovoda. Tretji varstveni režim.
 8. Dolence. Trasa antičnega vodovoda. Tretji varstveni režim.
 9. Draga pri Škofji Loki, nad vasjo. Ostanke verjetno srednjeveških ruševin. Tretji varstveni režim.
 10. Dražgoše, Nad Jelenščami. Srednjeveško poselitveno območje. Tretji varstveni režim.
 11. Dražgoše, Na Pečeh. Prazgodovinsko naselje. Drugi varstveni režim.
 12. Godešič. Prazgodovinska gomilna nekropola z naselbino. Prvi varstveni režim.
 13. Golica nad Selcami, Sv. Miklavž. Prazgodovinska naselbina. Prvi varstveni režim.
 14. Gosteče. Domnevno prazgodovinska naselbina na hribu nad vasjo. Tretji varstveni režim.
 15. Javorje. Trasa antičnega vodovoda. Tretji varstveni režim.
 16. Kališe, Stare Fužine. Posamična arheološka najdba. Tretji varstveni režim.
 17. Kališe, Sv. Križ. Prazgodovinska naselbina. Drugi varstveni režim.
 18. Kremenik. Trasa antičnega vodovoda z zajetjem. V bližini neodkrit stavbni kompleks. Tretji varstveni režim.
 19. Lajše, Sv. Jera. Domnevna prazgodovinska naselbina. Prvi varstveni režim.
 20. Lajše pri Gorenji vasi. Prazgodovinska naselbina severno od vasi. Prvi varstveni režim.
 21. Malenski Vrh. Posamična arheološka najdba. Tretji varstveni režim.
 22. Murave. Trasa antičnega vodovoda. Tretji varstveni režim.
 23. Nova Oselica. Antične zapore v bližini. Na Šancah nad Podjelovim brdom domnevno utrjena postojanka. Prvi varstveni režim.
 24. Pogara. Na ledini za Studencem posamična arheološka najdba. Tretji varstveni režim.
 25. Podvrh, Za Mirjem. Domnevna prazgodovinska naselbina. Tretji varstveni režim.
 26. Poljane, Ajdovski britof. Potencialno antično grobišče. Tretji varstveni režim.
 27. Poljane. Zahodno od vasi prazgodovinsko naselje in grobišče, poleg tega pa tudi antično grobišče. Prvi in drugi varstveni režim.
 28. Rudno. Posamična arheološka najdba. Tretji varstveni režim.
 29. Rudno, Gradišče. Domnevno prazgodovinsko naselje. Drugi varstveni režim.
 30. Rudno, Tabor. Domnevno prazgodovinska postojanka. Drugi varstveni režim.
 31. Selca, Babnik. Prazgodovinsko gradišče. Prvi varstveni režim.
 32. Stara Oselica. Trasa antičnega vodovoda. Tretji varstveni režim.
 33. Stari Dvor. V gramozni jami posamična arheološka najdba. Tretji varstveni režim.
 34. Sv. Duh, Ajmanov grad. V bližini domnevni ostanke antične trdnjave. Tretji varstveni režim.
 35. Škofja Loka, Gimnazija. Trasa antičnega vodovoda. Tretji varstveni režim.
 36. Škofja Loka, Krancelj. Srednjeveški kompleks. Prvi varstveni režim.
 37. Škofja Loka (UN), srednjeveško mesto z obzidjem ter posamične antične najdbe. Drugi varstveni režim.
 38. Škofja Loka, ob cesti v Loko. Posamične antične najdbe. Tretji varstveni režim.
 39. Trebija. Posamična arheološka najdba. Tretji varstveni režim.
 40. Trnje. Trasa antičnega vodovoda. Tretji varstveni režim.
 41. Puštal nad Trnjem. Prazgodovinsko naselje z grobiščem. Prvi varstveni režim.
 42. Volaka, na hribu Gradišče. Domnevna prazgodovinska naselbina. Prvi varstveni režim.
 43. Zabrekve, na hribu Sv. Mohor. Domnevno prazgodovinsko gradišče. Prvi varstveni režim.
 44. Zadobje. Na področju imenovanem Frtica, verjetno srednjeveška in antična poselitvena točka. Tretji varstveni režim.
 45. Zminec. Blizu vasi domnevno gomilno grobišče in nasipi. Tretji varstveni režim.
 46. Žabnica. V vasi posamična arheološka najdba. Na pokopališču antični stavbni kompleks. Drugi varstveni režim.

Poudariti smo dolžni tudi, da z našim seznamom arheoloških terenov nikakor nismo dokončno zaključili njih števila oziroma obsega. Prav gotovo je treba tod še pričakovati pojave doslej povsem neslutnih arheoloških najdb in območij, ki pa so jih čas, vodne stihije itd. lahko popolnoma zakrile, da danes ni nikakršnih znakov o obstoju arheološke lokalitete. Zato se za ostali nezaščiteni kompleks mora upoštevati predpis Zakona o varstvu kulturnih spomenikov (Ur. l. SRS 26/1961, čl. 33), ki obvezuje vsakega najditelja arheološkega predmeta ali predmeta arheološke vrednosti, da najdbo takoj priglasi neposredno ali posredno pristojni spomeniški službi.

Če sumiramo naša izvajanja, se približamo naslednjemu izhodišču:

Arheološki terenski spomeniki, ki leže na obravnavanem področju, dovoljujejo po današnjem poznavanju različne vrste sodobnih posegov v njihov prostor. Seveda pa je treba pri tem slediti spomeniškovarstvenim načelom oziroma je potrebno predhodno vsaj zadostiti v popolnosti pogojem, ki jih predpisuje posamezna stopnja varovalnega režima za nek spomeniško zaščiten teren.

S tem v zvezi je tudi problemsko vprašanje prezentacije in ureditve arheološkega spomenika na licu mesta, ki se neposredno nanaša na pravilno načrtovanje in vključevanje spomenika v neko prostorsko okolje. Prezentacija je, kot rečeno, dopolnitev 1. oziroma tudi 2. stopnje varovalnega režima in predstavlja predmet širše strokovne obravnave, oziroma je predmet temeljitejših predhodnih študij po izvedbi raziskav terena, ki so za vsak spomenik oziroma spomeniško območje razumljivo individualno pogojene. Prezentacijo je treba upoštevati vsaj sumarno že v primarnih programskih urbanističnih študijah.

Opombe

Pri definiranju in obrazložitvi posameznih pojmov, kot npr., kaj je arheološki teren, spomeniška in arheološka vrednost terenskega spomenika, način njihovega vrednotenja ter varstveni režim sem upošteval naslednje vire: I. Mikl-Curk, *Varstvo spomenikov* 12, 1967, 9 ss; ista, *Vestnik* št. 2, 1971 (Zavod za spomeniško varstvo SR Slovenije); ista, *Gradivo za nacionalni program varstva arheoloških spomenikov SR Slovenije* (Zavod za spomeniško varstvo SR Slovenije, 1972, tipkopis). P. Petru, I. Curk, *Zaščiteni arheološka območja Slovenije* (Zavod za spomeniško varstvo SR Slovenije 1969, tipkopis). *Vestnik* št. 3, 1976, 39 (Zavod za spomeniško varstvo SR Slovenije).

Sicer pa sem pri seznamu najdišč in opredelitvi uporabljal dokumentacijo Ljubljanskega regionalnega zavoda za spomeniško varstvo ter kompleksnega dela *Arheološka najdišča Slovenije*, Ljubljana 1975.

Zusammenfassung

GRUNDLAGEN FÜR DEN SCHUTZ DER ARCHÄOLOGISCHEN FUNDSTÄTTEN UND DENKMÄLER IM GEBIET DER GEMEINDE ŠKOFJA LOKA

Wir versuchen hier erstmals systematisch dem Schutzproblem der archäologischen Fundstätten im Gebiet der Gemeinde Škofja Loka zu Leibe zu gehen und die wesentlichen Eigenheiten zu beurteilen, welche die einzelnen Fundstätten bzw. archäologischen Denkmäler aufweisen. Wir bringen einige der grundlegenden Elemente zur Sprache: von der Klarstellung, was eigentlich unter einer archäologischen Fundstätte als Denkmal im Terrain zu verstehen ist, was für Fundstätten sich in diesem Gebiet befinden — sowohl komplex als auch vereinzelt — bis zum Umfang des Denkmals und seinem Inhalt, seinem archäologischen und kulturellen Wert und schließlich der Art seines Schutzes selbst. Der letztere bekundet sich in drei ver-

schiedenen Formen, deren jede bestimmte Bedingungen für den Schutz des Denkmals vorschreibt, sei es, daß er Untersuchungen mit verbindlicher Veröffentlichung oder auch ohne eine solche erfordert, oder daß bloß eine Überwachung des Denkmals vor Eingriffen nötig ist, die im geschützten Gebiet allenfalls vorkommen können.

Darauf folgt ein Verzeichnis der archäologischen Fundstätten mit den vorgeschriebenen Schutzmaßnahmen. Am Schlusse betonen wir, daß die archäologischen Fundstätten unserer jetzigen Kenntnis nach zwar verschiedene Eingriffe in ihren Raum erlauben, daß aber dabei die Grundsätze des Denkmalschutzes berücksichtigt werden müssen, bzw. daß im vorhinein die Bedingungen einzuhalten sind, welche jede einzelne Stufe der Schutzverordnungen für jede bestimmte als Denkmal geschützte Fundstätte vorschreibt.